

Milena Lusarczyk

ZRÓWNOWAŻONE ASPEKTY ZARZĄDZANIA NA OBSZARACH CHRONIONYCH NATURA 2000 W WOJEWÓDZTWIE ZACHODNIOPOMORSKIM

ASPECTS OF SUSTAINABLE MANAGEMENT OF PROTECTED AREAS NATURE 2000 IN WEST POMERANIAN VOIVODESHIP

Katedra Ekonomii Środowiska i Agrobiznesu, Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie
ul. Żołnierska 47, 21-210 Szczecin, e-mail: milena.lusarczyk@zut.edu.pl

Summary. West Pomeranian voivodeship is the one of the richest natural polish regions. Over 22% of province was included in the Nature 2000. Consequently imposed number of smaller or larger restrictions in the economic use of natural resources and land development. The paper presents aspects of sustainable management of protected areas of communes, which were in 100% covered by the Nature 2000. Preservation of nature in these communes often provoke a conflict, resulting from fears of restriction economic activity, thus reducing incomes. That's why local government should reconcile difference interests between entities operating in the area. This is very hard Job requiring a strong commitment not only to local authorities, but also the local community.

Słowa kluczowe: gmina, Natura 2000, ochrona środowiska, zarządzanie, zrównoważony rozwój.

Key words: commune, environmental protection, management, Nature 2000, sustainable development.

WSTĘP

Europejska Sieć Ekologiczna Natura 2000 to od 1992 roku system ochrony zagrożonych składników różnorodności biologicznej kontynentu europejskiego. Celem utworzenia sieci Natura 2000 jest zachowanie we wszystkich państwach członkowskich Unii Europejskiej, zagrożonych wyginięciem gatunków roślin i zwierząt oraz typowych, powszechnie występujących siedlisk przyrodniczych. Każdy kraj ma określoną listę referencyjną siedlisk przyrodniczych i gatunków, dla których powinien utworzyć obszary Natura 2000 z podziałem na regiony biogeograficzne. Podstawą prawną tworzenia sieci Natura 2000 są:

- Dyrektywa Rady 79/409/EWG z dnia 2 kwietnia 1979 roku w sprawie ochrony dzikich ptaków,
- Dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 roku w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory.

Sieć Natura 2000 tworzą dwa typy obszarów:

- obszary specjalnej ochrony ptaków – OSO,
- specjalne obszary ochrony siedlisk – SOO (Wigierski Park Narodowy 2011).

NATURA 2000 to w dużej mierze obszary problemowe ze względu na konkurencyjność pełnionych funkcji środowiskowych, społecznych i gospodarczych. Na tych terenach dochodzi do wielu konfliktów, będących efektem sprzecznych interesów różnych podmiotów gospodarczych (Gotkiewicz i Mickiewicz 2009). Należy przy tym pamiętać, że obszar Natura 2000 w przeciwieństwie do większości tradycyjnych form ochrony przyrody prezentuje odmienne

podejście do ochrony walorów przyrodniczych. Opiera się ono na założeniu, że człowiek jest integralną częścią przyrody. Sieć Natura 2000 nie ma na celu wykluczenia z życia społeczno-gospodarczego gminy terenów o dobrze zachowanych walorach przyrodniczych.

Pomimo kontrowersji, jakie wzbudza wśród samorządów gmin Natura 2000, gwarantuje ona nie tylko ochronę przyrody, ale również pozytywne efekty gospodarcze. Gminy, w których została wyznaczona sieć Natura 2000, są traktowane na preferencyjnych warunkach w dostępie do środków na ochronę przyrody w ramach Priorytetu V Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko. Uzyskują też dodatkową punktację w kwalifikacji wniosków do Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko na monitoring środowiska, racjonalizację gospodarki odpadami, ochronę powietrza w przedsiębiorstwach. Mają również możliwość pozyskania dotacji na sieć kanalizacyjną nawet wówczas, gdy wskaźnik koncentracji mieszkańców wynosi mniej niż 120 osób/km sieci. Istotne jest, że zgodność z zasadami ochrony na obszarach Natura 2000 wzmacnia argumentację za finansowaniem wszelkich proekologicznych projektów, takich jak np. budowa oczyszczalni ścieków, innowacje technologiczne przedsiębiorstw prowadzące do ochrony środowiska. Istnienie obszaru Natura 2000 może być wykorzystane przez gminy do ich promocji, np. w zakresie turystyki. Warto podkreślić, że niektóre gminy same postulują włączenie swoich gruntów do sieci Natura 2000, upatrując w tym szansę rozwoju regionu (Makosz 2010).

Jeżeli na danym terenie wyznaczono obszar Natura 2000, to nie zabrania się na nim wykonywania wszelkich działań, lecz jedynie tych, które mogą negatywnie wpłynąć na chroniony obszar. Nie przekreśla to zatem rozwoju turystyki czy budownictwa mieszkaniowego. Pomimo to obszary Natura 2000 wciąż jeszcze budzą wiele negatywnych odczuć i wątpliwości, szczególnie w samorządach gmin, których tereny w większości zostały objęte programem.

OBSZARY OBJĘTE SIECIĄ NATURA 2000 W WOJEWÓDZTWIE ZACHODNIOPOMORSKIM

Zachodniopomorskie jest jednym z najcenniejszych przyrodniczo regionów Polski. To tu właśnie zachowały się najlepiej wykształcone wielkie torfowiska, jeziora dystroficzne, torfowe i trzęsawiska, a także świeże i wilgotne łąki i mechowiska, nadmorskie klify, wydmy, lasy wydmore itd. Zgodnie z Planem zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego (2002) różnorodność środowisk i bogactwo zasobów użytkowych obszaru województwa zachodniopomorskiego stanowią zarówno o rozwoju wielu funkcji gospodarczych uwarunkowanych środowiskowo, jak i o konieczności zachowania w możliwie najmniej zmienionej postaci poszczególnych elementów środowiska lub obszarów o unikatowych wartościach przyrodniczych o znaczeniu ponadlokalnym. W procesie zrównoważonego rozwoju województwa uwarunkowania przyrodnicze uwzględniające ochronę środowiska i warunki korzystania z jego zasobów są podstawą do utrwalania rozwoju ekologicznie zrównoważonego (Plan zagospodarowania... 2002).

Prace nad siecią Natura 2000 w regionie rozpoczęły się z dużym opóźnieniem w stosunku do innych województw. W wyniku kilkunastoletniej pracy zachodniopomorskich służb ochrony przyrody sporządzono jednak wyczerpującą inwentaryzację przyrodniczą większej części województwa.

Tabela 1. Natura 2000 w gminach województwa zachodniopomorskiego

Lp.	Nazwa gminy	Powierzchnia Natury 2000 w gminie [ha]	Powierzchnia gminy [ha]	Procent Natury 2000 w gminie
1.	Barlinek – miasto	1030,63	1755,28	58,7
2.	Barwice – obszar wiejski	15 778,45	25 085,49	62,9
3.	Bierzwnik	23 900,35	23 900,35	100,0
4.	Cedynia – obszar wiejski	14 624,69	17 914,57	81,6
5.	Chociwel – miasto	366,87	366,87	100,0
5a.	Chociwel – obszar wiejski	15 105,91	15 715,56	96,1
6.	Czaplinek – miasto	1158,40	1361,03	85,1
6a.	Czaplinek – obszar wiejski	20 245,93	35 108,24	57,7
7.	Człopa – miasto	626,72	626,72	100,0
8.	Człopa – obszar wiejski	26 978,62	34261,20	78,7
9.	Dębno – obszar wiejski	18 719,52	29 911,44	62,6
10.	Dobrzany – obszar wiejski	11 283,94	12 938,77	87,2
11.	Drawno – miasto	502,97	503,10	100,0
11a.	Drawno – obszar wiejski	30 223,64	31 575,89	95,7
12.	Drawsko Pomor. – obszar wiejski	19228,80	32 174,56	59,8
13.	Dziwnów – miasto	353,71	497,07	71,2
13a.	Dziwnów – obszar wiejski	2210,39	3267,15	67,7
14.	Ińsko – miasto	747,56	747,56	100,0
14a.	Ińsko – obszar wiejski	14 350,49	14 351,74	100,0
15.	Kamień Pomorski – miasto	616,78	1074,51	57,4
16.	Kołobrzeg	9023,95	14 400,84	62,7
17.	Krzęcin	7276,48	14 026,42	51,9
18.	Miasto Świnoujście	18 002,34	19 741,61	91,2
19.	Marianowo	6173,77	10 194,71	60,6
20.	Międzyzdroje – obszar wiejski	10 980,17	10 997,01	99,8
21.	Moryń – miasto	420,29	555,01	75,7
22.	Nowe Warpno – miasto	2453,39	2453,39	100,0
22a.	Nowe Warpno – obszar wiejski	17159,80	17 351,94	98,9
23.	Ostrowice (cz. 1)	4667,95	4667,95	100,0
23a.	Ostrowice (cz. 2)	10 355,33	10 355,33	100,0
24.	Police – obszar wiejski	14393,55	21458,20	67,1
25.	Połczyn-Zdrój	21 747,47	33 691,83	64,5
26.	Recz – miasto	871,78	1229,69	70,9
26a.	Recz – obszar wiejski	10 524,99	16 801,74	62,6
27.	Rewal	3090,26	4065,53	76,0
28.	Stare Czarnowo	11 458,19	15 297,35	74,9
29.	Stepnica	27 265,36	29 340,87	92,9
30.	Trzcińsko-Zdrój – obszar wiejski	8909,68	16 824,89	53,0
31.	Trzebiatów – obszar wiejski	12 581,47	21 490,33	58,5
32.	Tuczno – miasto	620,62	920,46	67,4
32a.	Tuczno – obszar wiejski	17850,70	24 016,48	74,3
33.	Węgorzyno – miasto	685,04	685,04	100,0
33a.	Węgorzyno – obszar wiejski	24 929,52	24 930,09	100,0
34.	Widuchowa	13026,03	20 962,66	62,1
35.	Wolin – miasto	1317,33	1448,12	91,0
35a.	Wolin – obszar wiejski	26 740,48	31 318,47	85,4
36.	Złocieniec	19 483,43	19 483,43	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Środowiska z 2009 roku.

Według danych Ministerstwa Środowiska, obszary Natura 2000 ustanowiono na terytorium 36 gmin województwa zachodniopomorskiego, co stanowi 32% ogółu wszystkich gmin. W całości obejmują natomiast teren pięciu gmin:

- Złocieniec i Ostrowice (powiat drawski),
- Węgorzyno (powiat łobeski),
- Ińsko (powiat stargardzki),
- Bierzwnik (powiat choszczeński).

Powoduje to, że przed samorządami gmin stoi duże wyzwanie, polegające na pogodzeniu ze sobą zabezpieczenia walorów środowiska przyrodniczego z rozwojem działalności gospodarczej w gminie. O ile cel Europejskiej Sieci Ekologicznej NATURA 2000 jest oczywisty – i dość jasny dla wszystkich, już jego realizacja w praktyce i ocena wpływu tego programu na życie gmin nim objętych budzi wiele kontrowersji.

ZRÓWNOWAŻONE ZARZĄDZANIE W GMINACH WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO W CAŁOŚCI OBJĘTYCH PROGRAMEM NATURA 2000

Pięć gmin województwa zachodniopomorskiego: Złocieniec, Ostrowice, Węgorzyno, Ińsko i Bierzwnik, w całości objęto siecią Natura 2000. Są to bardzo atrakcyjne tereny o zróżnicowanej bioróżnorodności, dużym bogactwie przyrody nieożywionej, flory i fauny. W związku z tym idea każdej gminy jest ochrona zasobów przyrody oraz zachowanie potencjału przyrodniczego biosfery, zwłaszcza ciągłości istnienia rodzimych gatunków i ekosystemów. Powoduje to wiele konfliktowych sytuacji, przede wszystkim związanych z rozwojem ruchu turystycznego, a tym samym naporem inwestycji na obszarach cennych przyrodniczo. Masowa turystyka może bowiem być największym zagrożeniem obszarów Natura 2000, zwłaszcza tam, gdzie występują korzystne uwarunkowania dla rekreacji nadwodnej. W badanych gminach często zwracano uwagę właśnie na zanieczyszczanie wód rzek (Drawa, Rega) i jezior (Lubie, Linówko) przez budowę infrastruktury niszczącej siedliska. Udostępniane są coraz to nowe tereny, powstają ścieżki rowerowe, edukacyjne, drogi dla pojazdów mechanicznych, powstają miejsca postoju pojazdów i biwakowania. Niestety, są one systematycznie niszczone przez pseudoturystów i corocznie wymagają nakładów na ich odtwarzanie, aby mogły pełnić swoje funkcje.

W opracowaniach planistycznych i koncepcjach rozwoju badanych gmin w każdej z nich przewidziano intensywną aktywizację turystyczną. Planowane zagospodarowanie w znacznej części jest sprzeczne z celami ochrony, dla których formalnie utworzono te obszary. W przypadku realizacji tych planistycznych zamierzeń może dojść do przekształcenia znacznych części terenów chronionych w turystyczne, charakteryzujące się silnym zainwestowaniem i bezpowrotnym zniszczeniem najbardziej wrażliwych ekosystemów. Bardzo niska jakość techniczna i architektoniczna zagospodarowania turystycznego często dewastuje cenne przyrodniczo i krajobrazowo obszary (Cichocki 2002, s. 113). Odpowiedzią na to zagrożenie powinny być gminne programy ochrony środowiska, określające takie zasady rozwoju turystyki, aby przynosiła korzyści lokalnej społeczności, ale także środowisku przyrodniczemu. Można do nich zaliczyć następujące:

– zasadę ekologiczną (ochrona przyrody, posiadanie wiedzy i świadomości w zakresie ochrony środowiska przez społeczność lokalną i turystów);

– zasadę społeczną (zadowolenie turystów, poprawa warunków życia miejscowej społeczności, możliwości uczestnictwa lokalnej społeczności w organizowanych atrakcjach turystycznych oraz traktowanie zrównoważonej turystyki przez społeczność lokalną jako lokalnej i gminnej tradycji);

– zasadę ekonomiczną (poprawa stanu lokalnej gospodarki, tworzenie zaplecza ekonomicznego dla miejscowej inicjatywy gospodarczej, możliwość zwiększenia zatrudnienia i dochodów, z których część może być przeznaczona na cele ekologiczne).

Dużą rolę zasobów i walorów środowiska przyrodniczego w rozwoju gminy dostrzegają przedstawiciele samorządu terytorialnego gmin Złocieniec i Ostrowice, leżących na Pojezierzu Drawskim, w powiecie drawskim. Obszar obu gmin jest w całości objęty specjalną ochroną sieci Natura 2000 „Ostoja Drawska”. Ponadto część terenów gmin Złocieniec i Ostrowice należy do projektowanych obszarów specjalnej ochrony sieci Natura 2000 „Jeziora Czaplneckie”, „Jezioro Lubie i Dolina Drawy” (tylko gmina Złocieniec) i „Dorzecze Regi” (tylko gmina Ostrowice). W związku z tym, że obie gminy w całości zostały objęte siecią Natura 2000, oczywiste jest, iż samorząd gminy powinien uwzględnić aspekty ochrony środowiska w rozwoju różnych form działalności gospodarczej. Budzi to wiele sporów i konfliktów. Wypracowanie odpowiedniego kompromisu zależy głównie od tempa ich rozwoju gospodarczego.

Analizując *Strategię rozwoju powiatu drawskiego*, można zauważyć, że są takie obszary działania człowieka, w których nie ma sprzeczności między ochroną środowiska i rozwojem gospodarki, a nawet w wyniku tych działań zyskują obie dziedziny. Do obszarów tych należy m.in. infrastruktura komunalna:

a) budowa oczyszczalni zagrodowych;

b) budowa sieci zbiorczej ścieków, pozwalającej eliminować niekontrolowany proces zrzutu do wód powierzchniowych nieoczyszczonych ścieków i oczyszczać je do poziomu nie pogarszającego jakości tych wód;

c) budowa nowoczesnych systemów selektywnej zbiórki odpadów, odzyskiwanie surowców wtórnych i składowanie pozostałości w bezpiecznych, monitorowanych składowiskach;

d) rozbudowa sieci gazowej i centralnego systemu grzewczego celem wypierania tradycyjnych, nieefektywnych i wysokoemisyjnych systemów grzewczych.

Wszystkie wymienione działania niewątpliwie poprawiają jakość środowiska naturalnego, a jednocześnie są niezbędnym elementem wyposażenia terenów oferowanych inwestorowi pod działalność gospodarczą. Z punktu widzenia środowiska naturalnego inwestycją uzupełniającą powyższe powinien być system monitorujący stan środowiska.

Pozwoli on znacznie trafniej niż eksperci informować o zmianach i zagrożeniach dla środowiska naturalnego, a w programach promujących walory gminy może przyciągać turystów.

Planując zrównoważone zarządzanie w badanych gminach, samorządy terytorialne powinny wziąć pod uwagę, że jeżeli inwestycja nie szkodzi przyrodzie, jest odpowiednio zaprojektowana, z poszanowaniem środowiska, to Natura 2000 nie będzie zagrożeniem dla tej inwestycji. Jest ona bowiem swoistym filtrem oddzielającym inwestycje dobrze zaplanowane od źle przygotowanych, narzędziem wymuszającym zrównoważony rozwój.

PODSUMOWANIE

Program Natura 2000 stworzył szansę włączenia cennych przyrodniczo terenów Polski do europejskiej sieci obszarów chronionych. Jest również promocją polskiej przyrody w Unii Europejskiej. Analizowane gminy ze swoim bogactwem wodnym w postaci rzek i jezior powinny wykorzystać to bogactwo do rozwoju gospodarczego. Ważne jest zatem mądre zarządzanie tymi obszarami, lecz nie da się tego zrobić bez społeczności lokalnych. W analizowanych gminach istotne jest, by plan zagospodarowania przestrzennego był powiązany z planem ochrony przyrody. Dobre przygotowanie tych dokumentów daje precyzyjne wskazówki, jakie działania trzeba podjąć, żeby chronić gatunki roślin i zwierząt. Drogą do sukcesu jest odpowiednie przygotowanie urzędników, którzy zagwarantują skuteczne i szybkie podejmowanie decyzji administracyjnych w zakresie gospodarowania terenami objętymi Naturą 2000. Wówczas program będzie można pogodzić z interesami gminy, planami jej mieszkańców i różnorodnością przyrody.

PIŚMIENNICTWO

- Cichocki Z.** 2002. Zasady zagospodarowania przestrzennego i kształtowania polityki przestrzennej gmin na obszarach chronionych. Inżynieria Ekologiczna 6. Lublin, Wyd. Nauk. Gabriel Borowski, 113.
- Giordano K.** 2005. Planowanie zrównoważonego rozwoju gminy w praktyce. Lublin, Wyd. KUL.
- Gotkiewicz W., Mickiewicz B.** 2009. Analiza strategii rozwoju wybranych gmin objętych siecią Natura 2000 położonych na terenie Zielonych Płuc Polski. Ochrona Środowiska i Zasobów Naturalnych 42, 524.
- Makosz A.** 2010. Jaka jest rola gmin w ustanawianiu obszarów Natura 2000. Gazeta Prawna 63.
- Plan zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego.** 2002. Szczecin, Regionalne Biuro Gospodarki Przestrzennej Województwa Zachodniopomorskiego.
- Program ochrony środowiska dla gminy Ostrowice na lata 2004–2011.** 2006. Załącznik do uchwały nr XXX/141/2006 Rady gminy Ostrowice z dnia 26 września 2006 r.
- Program ochrony środowiska dla powiatu łobeskiego na lata 2009–2012 z perspektywą na lata 2013–2016.** 2009. Poznań, Doradztwo w Ochronie Środowiska.
- Strategia rozwoju gminy i miasta Węgorzyno do roku 2015.** 2001. Uchwała nr XXX/138 Rady Miejskiej w Węgorzynie z dnia 1 czerwca 2001 r.
- Strategia rozwoju gminy Złocieniec do roku 2015.** 2008. Uchwała Rady Gminy Złocieniec z dnia 25 września 2008 r.
- Wigierski Park Narodowy,** <http://www.wigry.win.pl>, 20.04.2011 r.
- Zaktualizowany plan działania gminy Bierzwnik na lata 2008–2009.** Bierzwnik.